

NEKATERE DRUŽBENOGEOGRAFSKE POSEBNOSTI HAITIJA

Jurij Senegačnik

UDK: 911.3(729.4)
COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Nekatero družbenogeografske posebnosti Haitija

Članek prikazuje nekatere družbenogeografske posebnosti Haitija. Poseben poudarek je na revščini ter rasni, jezikovni in verski sestavi prebivalstva. V uvodu na kratko prikazuje tudi haitijsko zgodovino.

Ključne besede

regionalna geografija, Latinska Amerika, Srednja Amerika, Haiti

ABSTRACT

Some human geographical peculiarities of Haiti

Some of human geographical features of Haiti are presented. A special emphasis is laid on poverty, racial, linguistic and religious structure of the population. Also a short history of Haiti is briefly presented.

KEY WORDS

regional geography, Latin America, Central America, Haiti

AVTOR

Jurij Senegačnik

Naziv: prof. geografije in univ. dipl. etnolog
Naslov: Karlovska 15, 1000 Ljubljana, Slovenija
Telefon: +386 (0)1 426 40 09
E-pošta: jure@modrijan.si

Uvod. Haiti je otoška država. Zavzema zahodno tretjino karibskega otoka Hispaniola, ki si ga deli s sosednjo Dominikansko republiko. V primerjavi s svojo neprimerno razvitejšo sosedo je Haiti povsem »drug svet«. Čeprav gre za dela istega otoka, je v družbenem pogledu razlika med državama vsaj takšna, kot če bi primerjali Mehiko in ZDA. Odnosi med njima so bili pogosto sovražni, državna meja pa je bila še pred nekaj leti zaprta. Haiti je najrevnejša država na zahodni polobli in ena najrevnejših na svetu, zato jo vzhodni sosedje gledajo zviška.

Kratek zgodovinski pregled. Leta 1492 se je na Hispanioli izkrcal Krištof Kolumb in na severni obali zdajšnjega Haitija ustanovil špansko naselbino La Navidad. Pozneje so se Španci naseljevali na vzhodni polovici otoka. Okoli 300.000 prvotnih indijanskih naseljenecov Aravakov (Taino) je zaradi iztrebljanja in epidemij kmalu izumrlo, večina že okrog leta 1520. Na zahodnem delu otoka so sprva zavlado francoski pirati, leta 1697 pa je Španija njegovo zahodno tretjino tudi uradno prepustila Franciji. Francozi so uvedli cvetoč plantažni sistem, ki je temeljil na uvoženi suženjski delovni sili iz zahodne Afrike. Ob koncu 18. stoletja je bil Saint-Domingue (kolonialno ime za zdajšnji Haiti) najbogatejša francoska kolonija. V njem je živel 450.000 sužnjev, 25.000 svobodnih mulatov in 30.000 Francozov. Pod vplivom francoske revolucije je leta 1791 prišlo do vstaje haitijskih sužnjev, ki so kmalu prevzeli oblast. Uspešna izvedba revolucije je osupnila celo francoske jakobince. Haitijske neodvisnosti tudi vojaška intervencija iz Evrope ni mogla več preprečiti. Leta 1804 je bivši suženj Jean-Jacques Dessalines na Haitiju razglasil prvo črnsko republiko na svetu.

Nadaljnji razvoj nazorno kaže, kako odprava suženjstva in osvoboditev izpod kolonialnih gospodarjev sami po sebi še ne prineseta lepše prihodnosti. Večino plantažne infrastrukture in strokovnega kadra so med revolucijo uničili. Obdobje političnih kriz z izbruhi nasilja se od takrat dalje nadaljuje vse do današnjih dni. Dessalinesa so ubili že po dveh letih. Notranja trenja in državljanska vojna so Haiti razdelila na

Slika 1: Haiti je država tropskega pasu. O tem pričajo tudi mangrovske obale na severovzhodu države (foto: Jurij Senegačnik).

dva dela. Jean-Pierre Boyer ju je uspel ponovno združiti in leta 1822 je državi za 22 let priključil še vzhodni del Hispaniole. Ta je po uspešnem uporju proti haitijski nadvladi leta 1844 razglasil neodvisnost kot republika Santo Domingo (zdajšnja Dominikanska republika). Po Boyerjevi smrti se je zvrstila vrsta državljanskih vojn in spopadov za oblast med črnskimi in mulatskimi voditelji. Leta 1915 so Haiti zaradi zaščite svojih interesov in vzpostavitve reda okupirale Združene države Amerike. Obdobje okupacije je trajalo do leta 1934. Haiti je ostal politično nestabilen tudi v naslednjih desetletjih.

Leta 1957 je prišel na oblast črnski zdravnik François Duvalier (poznani pod vzdevkom »Papa Doc«), ki je kmalu uvedel skorumpirano in brutalno diktaturo. Za teroriziranje nasprotnikov je organiziral zloglasne paravojaške enote *ton tons macoutes*, ki so mimo zakona delovale pod njegovim osebnim nadzorom. Vanje je vključil tudi številne vudujske svečeničke. Pobiti je dal številne politične nasprotnike,

še več pa jih je pobegnilo v tujino. Po njegovi smrti leta 1971 ga je nasledil takrat 19-letni sin Jean Claude Duvalier (»Baby Doc«), ki je nadaljeval očetovo diktaturo, a je moral leta 1986 zaradi splošnega upora zapustiti državo.

Sledilo je obdobje vojaških udarov in hunt, dokler ni na predsedniških volitvah leta 1990 zmagal karizmatični črnski duhovnik, glasnik teologije osvoboditve in »odvetnik ubogih« Jean-Bertrand Aristide. Njegova zmaga je državo navdala z upanjem na boljše čase, vendar ga je že po manj kot letu dni odstranila vojaška hunta. Aristide se je umaknil v ZDA. Zaradi nasilja nad njegovimi privrženci je OZN uvedla popolno gospodarsko blokado države. ZDA so hunti zagrozile z vojaško invazijo, zato je hunta pristala na vrnitev Aristida na oblast. Septembra 1994 so v državo začasno prišle mednarodne sile (20.000 v glavnem ameriških vojakov), ki naj bi nadzirale prehod iz diktature v demokracijo. Po volitvah leta 1995 je Aristida nasledil René Préval, člo-

Slika 2: Prodaja živil sredi kupov odpadkov je eden od najbolj šokantnih pokazateljev pomanjkanja najosnovnejše higiene in odraz velike zaostalosti (foto: Jurij Senegačnik).

vek iz njegove stranke, ki je bil leto pozneje zaradi novega vala političnega nasilja in umorov prisiljen zaprositi za podaljšanje bivanja mirovnih sil. Spomladi leta 2000 je Aristidova stranka Lavalas ponovno zmagala na volitvah, Aristide pa je bil jeseni znova izvoljen za predsednika. Zaradi prepočasnega uvajanja demokratičnih standardov je demokratični svet Haitiju ponovno zagrozil s sankcijami (4, 5, 6).

Na haitijsko dogajanje vplivajo tudi oblasti iz sosednje Dominikanske republike. Zaradi varovanja lastnih interesov na Haitiju rajši vidijo na oblasti bolj »predvidljive« diktatorje in vojaške hunte, ki po njihovem »zagotavljajo red«. Dominikanski mediji tako Haiti pogosto slikajo kot državo, ki je nezrela za demokracijo in zato potrebna »trde roke«, brez nje pa se lahko haitijski problemi skupaj z morebitnimi begunci selijo tudi v njihovo državo. Ocenjuje se, da vsak šesti Haitijec živi v tujini.

Zaostalost in revščina. Haiti ima že več kot 7 milijonov prebivalcev. Oglejmo si nekaj

najpomembnejših kazalcev njegove zaostalosti in revščine (podatki veljajo za leto 1996). BDP na prebivalca je le 389 USD, kar ga uvršča v krog najrevnejših držav sveta. Rodnost (33,5%) in smrtnost (15,5%) sta visoki, zato je naravni prirastek zmeren (18,0%), smrtnost dojenčkov pa med največjimi na svetu (105,1%). Povprečna življenjska doba je po nekaterih podatkih krajša od 50 let. Haiti je v Latinski Ameriki žalostni rekorder po deležu okuženih z virusom HIV oziroma obolelih za AIDS-om. Samo dobra tretjina prebivalstva ima dostop do zdrave pitne vode. Po uradnih podatkih je bilo leta 1995 kar 51,2% nepismenih, po nekaterih drugih ocenah pa še bistveno več. Čeprav je šolanje po zakonu obvezno in brezplačno, obiskuje osnovno šolo le polovica otrok.

Povprečna gostota poseljenosti je 252 ljudi na km², kar Haiti uvršča med najgosteje naseljene latinskoameriške države. Pri tem moramo upoštevati, da je na območjih, primernih za kmetijstvo, gostota tudi do petkrat večja od pov-

prečja, ali drugače povedano, za Haiti je značilna velika prenaseljenost, saj je država s 75 % hribovitega površja med najbolj hribovitimi karibskimi državami. To lastnost poudarja tudi njeno ime, saj beseda *ayiti* v jeziku prvotnih indijanskih prebivalcev pomeni »hribovita dežela« (2, 5, 6).

Najhitrejša rast prebivalstva je na metropolitanskem območju prestolnice Port-au-Prince, ki ima več kot milijon in pol prebivalcev. Tu živita skoraj dve tretjini celotnega urbanega prebivalstva. V samem glavnem mestu živi okoli milijon prebivalcev, ostali pa v satelitskih suburbanih naseljih Carrefour (okoli 300.000) in Delmas (okoli 250.000). Drugo največje mesto v državi Cap-Haïtien ima le nekaj čez 100.000 prebivalcev. Haiti je torej izrazito podeželska država, s čimer se precej razlikuje od večine drugih latinskoameriških držav. Kar 70 % prebivalstva živi od kmetijstva. Med 75 in 90 % ljudi živi v revščini, samo 15 % delovne sile pa ima redno zaposlitev. 44 % narodnega dohodka ustva-

rijo kmetijske dejavnosti, le 12 % industrijske in 44 % storitvene. Kar tri četrtine proračunskih sredstev predstavlja tuja pomoč, saj je velik del dejavnosti v sferi sive ali črne ekonomije. Razlike med premožno elito ter ostalim prebivalstvom so zelo velike; vsega šest rodbin obvladuje skoraj polovico BDP v državi (3, 6).

Na revščino vplivajo tudi naravne katastrofe in okoljski problemi. Prebivalci so gozdove že skoraj povsem izsekali, zato je eden od velikih problemov erozija prsti. Država je tudi na poti karibskih hurikanov, ki so jo močneje prizadeli v letih 1963, 1980, 1988, 1994 in 1998.

Rasna sestava in socialna razloženost prebivalstva. Prebivalstvo Haitija se deli predvsem na osnovi rasne pripadnosti. Kar 95 % je črncev, preostalih 5 % so mulati in drugi. Belcev naj bi bilo manj kot odstotek. Kot edina narodna manjšina se omenjajo Arabci – potomci sirske, libanonske in palestinske trgovce. Haiti je torej najbolj »afriška« država ameriške celine. Velika večina prebivalstva francoščine

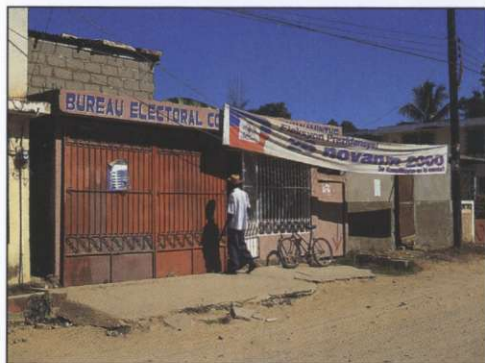

Slika 3: Sanitarije, vodovod in kanalizacija so na haitijskem podeželju povsem neznan pojmi, zato vaščanke perilo perejo v bližnji rečici (foto: Jurij Senegačnik).

ne obvlada in je vezana predvsem na afriško kulturno izročilo. Rasna sestava se tesno odraža tudi v socialni sestavi, saj mulati predstavljajo več kot polovico državne elite. Znamenja pripadnosti haitijski eliti so svetlejša polt, bolj ravni lasje, tekoče obvladovanje francoščine ter negovanje frankofonskih navad in kulture. Srednji sloj se je na Haitiju pojavil šele v času ameriške okupacije. Za njegove pripadnike so značilni pismenost, obvladovanje francoščine in poklici, pri katerih ni potrebno ročno delo. Možnosti za vzpon v višji sloj vidijo predvsem prek bivanja v urbanem okolju in izobraževanja. Prav znotraj srednjega sloja so kulturna trenja med francosko in afriško kulturno tradicijo največja.

Glavnina prebivalstva Haitija pripada nižjemu sloju. Skoraj tri četrtine haitijskega prebivalstva so revni podeželani oziroma kmetje, če jih lahko tako sploh imenujemo. V nasprotju z drugimi latinskoameriški državami sicer niso brez zemlje, vendar to glede kmetijske pridelave in življenjskega standarda očitno ne pomeni prav dosti. Zemljo so dobili v last že po revoluciji, vendar se je posest zaradi enakopravne delitve med moške in ženske potomce močno razdrobila. Razpoložljiva zemljišča so slabo obdelana ali neobdelana. Videz haitijskega podeželja zelo spominja na revne države podsaharske Afrike. V vasicah lahko srečamo le črnsko prebivalstvo (mulati živijo v mestih), namakalnih naprav in kmetijske mehanizacije ni, kmetijska pridelava je skoraj izključno samoskrbna, prometna infrastruktura nezadostna, naselja in bivališča pa tudi po obliki in gradbenem materialu močno spominjajo na Afriko (5, 7).

Jezikovna sestava. Omenili smo že, da je socialna sestava močno povezana z jezikovno. Dokaj razširjeno je prepričanje, da se na Haitiju govori francosko, tako kot v večini latinskoameriških držav špansko ali v Braziliji portugalsko. Dejansko je stanje bistveno drugačno. Tu se govorita dva jezika – kreolski in francoski, pri čemer je pomembno, da 90% prebivalstva govori le kreolščino, ki velja za občevalni jezik celotnega prebivalstva. Samo desetina ljudi govori tudi francoščino, le 5% pa jih tekoče obvlada oba jezika. Kreolščino

Slika 4: Francoske javne napise čedalje bolj izpodrivajo napisi v kreolščini (foto: Jurij Senegačnik).

sicer govorijo vsi prebivalci, vendar je dolgo veljala za nekakšen »nejezik«, jezik brez pravil. Zato se dolgo ni mogla uveljaviti kot jezik izobraževanja.

Ob jezikovnem vprašanju na Haitiju moramo razjasniti nekaj osnovnih pojmov. **Lingua franca** je jezik, ki ga za medsebojno sporazumevanje uporabljajo ljudje, ki ne znajo jezika drug drugega. V svetovni diplomaciji imata takšno vlogo npr. angleščina in francoščina, v bivših kolonijah jeziki nekdanjih kolonialnih gospodarjev, v vzhodni Afriki tudi svahili. Poenostavljena oblika jezika ene (običajno dominantne) skupine, ki ga za medsebojno komuniciranje (kot *lingua franca*) začno uporabljati tudi pripadniki druge (običajno podrejene) skupine (npr. sužnjev) so **pidgini**. Za razumevanje nastanka pidginov je potrebno poseči v preteklost, ko so se evropski kolonialni osvajalci ali trgovci srečevali z domorodci in so se z njimi nekako morali sporazumeti. Ob takšnih priložnostih so nastale poenostavljene oblike jezikov (včasih so obsegale le nekaj sto besed z zelo poenostavljeno slovnico). Večina pidginov temelji na jezikih evropskih kolonialnih sil – angleščini, francoščini, portugalsčini, španščini in nizozemščini. Najbolj znan med njimi je verjetno melanezijski angleški pidgin. Iz pidgina se sčasoma lahko razvije **kreolščina**. To se zgodi tedaj, če pripadniki druge skupine nek pidgin vzamejo za svoj domač jezik. Če je pidgin predvsem drugi oziroma pomožni jezik, je

kreolščina tisti jezik, ki se ga otroci naučijo kot svojega prvega, v Sloveniji bi rekli materni jezik.

Na kreolske jezike naletimo predvsem na območjih evropskega kolonialnega osvajanja, kjer so nekoč delali sužnji ali najemniška delovna sila: na otočjih Tihega in Indijskega oceana in seveda na Karibskih otokih. Spominjajo na slabo naučene evropske jezike. Točne meje med pidgini in kreolščinami je težko potegniti. Danes govorijo na svetu več deset različnih pidginov in kreolščin, med katerimi pa ima največ govorcev prav kreolščina na Haitiju, ki jo imenujejo tudi haitščina. Na območju Amerike so sicer tudi druge francoske kreolščine (Martinik, Trinidad in Tobago, Francoska Gvajana, Louisiana), vendar zaradi množičnosti uporabe pod pojmom kreolščina običajno mislimo prav na haitijsko kreolščino, še posebej, če ni izrecno poudarjeno, na katero geografsko območje se nanaša.

Izvor haitijske kreolščine še danes ni povsem pojasnjen. Okrog 90 % besed ima izvor v francoščini (ostale izvirajo večinoma iz zahodne Afri-

ke, nekaj je tudi španskih), vendar se slovnicno močno razlikuje od francoske. Tujec, ki sicer govori francosko, haitščine ne more razumeti. Ne gre za neko popačeno francoščino, ampak za dejansko povsem nov jezik, ki uporablja tudi druge črke. Na Haitiju se uporablja več jezikovnih različic, ki so pogojene z regionalno ali razredno pripadnostjo. Tista, ki jo govorijo v Port-au-Princeu, je v osemdesetih letih postala uradni jezik.

Prvi poskus kreolskega besedila se je pojavil leta 1925, prvi kreolski časopis pa so natisnili leta 1943. Ustava iz leta 1957 je dopustila rabo kreolščine tudi v določenih javnih službah, leta 1979 je z vladnim dekretom prodrla v šole, povsem enakopraven položaj pa je dobila šele z ustavo leta 1987. Največ nasprotovanj je bilo deležno njeno uvajanje v šole. Dvojezična družbena elita je namreč v tem videla nevarnost izgube privilegijev. Njena javna raba se je skokovito razširila predvsem v sedemdesetih in osemdesetih letih. Celotna družbena elita, ki je prej komunicirala le v francoščini, je začela zlasti ob elitnih

Slika 5: Za turiste prirejeni vudujski obredi so ena najbolj znanih haitijskih atrakcij in ena redkih stvari na skromnem seznamu tamkajšnje turistične ponudbe (foto: Jurij Senegačnik).

priložnostih s francoščine preskakovati na kreolščino, celo znotraj istega stavka. Danes se javni napisi v francoščini prepletajo s kreolskimi, vendar kljub povedanemu na leto v kreolščini še vedno izide več kot desetkrat manj knjižnih naslovov kot v francoščini.

Zaradi poglobljanja gospodarskih vezi z ZDA, pošiljanja otrok elitnih staršev na študij v ZDA in ameriških vlaganj na Haitiju je na pomenu močno pridobila angleščina. V kreolščino so začele prodirati angleške besede in številni enojezični Haitijci se raje odločajo za učenje angleščine kot francoščine. Učenje tega jezika namreč ni povezano s sociološkimi ali psihološkimi zadržki, kar velja za francoščino (1, 2, 3).

Verska sestava. Čeprav haitijska ustava dopušča svobodno izbiro vere, ima rimskokatoliška veroizpoved, ki ji pripada 80 % prebivalstva, status nekakšnega »uradnega« verstva. Ostali prebivalci so večinoma protestanti. Ena najbolj znanih posebnosti Haitija je kult *vudu*, ki ga vsaj v določenih vidikih izvaja večina prebivalstva (različni viri navajajo deleže med 50 in 90 %).

Vudu je skupna oznaka za religiozne kulte afroameriškega prebivalstva na Karibskih otokih, v Braziliji in ponekod na jugu ZDA. Haitijci je pridal zlovešč sloves čarovništva, zombijev in podobnega. Novejši viri takšne predstave označujejo za pretirane, saj naj bi bil vudu v osnovi domači kult družinskih duhov. Pripadniki vuduja se nimajo za pripadnike določene verske ločine, ampak se običajno izrekajo za katoličane. Smatrajo, da pri vuduju le »služijo duhovom«, vendar tega nimajo za nekaj, kar bi bilo v izrecnem nasprotju s katolicizmom. Seveda pa krščanske cerkve v vuduju vidijo prazno vraževerje, če ne kaj hujšega.

Opisi vuduja se v različnih virih razlikujejo, vendar se ujemajo v nekaterih stalnicah. Pri vuduju naj bi šlo za nekakšno mešanico afriških verskih in čarovniških prvin, ki so jih prinesli sužnji iz zahodne Afrike, s prvinami katoliškega obredja, ki izvirajo iz obdobja francoskega kolonializma. Beseda vudu izhaja iz izraza *vudun*, ki v jeziku plemena Fon iz Benina pomeni bog oziroma duh. Za vudujsko obredje so značilni pesmi, bobnanje, ples, priprava hra-

Slika 6: Šolske uniforme sredi dokaj kaotične okolice dajejo prijeten vtis urejenosti, vendar je obisk šole privilegij le nekaterih otrok (foto: Jurij Senegačnik).

ne in obredno žrtvovanje živali. Čeprav pripadniki vuduja verjamejo v enega boga oziroma vrhovno bitje *Bondye*, naj bi se bistvo vuduja vrtelo okoli številnih družinskih duhov, ki se imenujejo *loa*. Posameznik te duhove podeduje po očetovi ali materini strani. *Loa* svoje varovanje varujejo pred nesrečo, v zameno pa jim morajo ti pri občasnih obredih darovati hrano, pijačo in druga darila. *Loa* ene družine nimajo nobenega vpliva na druge družine – ne morejo jim niti koristiti, niti škodovati. Vudu pozna moške svečenike, ki se imenujejo *houngan*, in svečenice, znane kot *mambo*. Pripadniki vuduja verjamejo, da so duhovi *loa* njihovi pomočniki, zaščitniki in vodniki v vsakodnevnem življenju. Članom neke družine se pokažejo v sanjah, ali še bolj dramatično v času obredij. Tedaj se lahko *loa* začasno polasti telesa posameznika, ki pade v trans, skozi njegova usta pa lahko

Slika 7: Prometna infrastruktura je zelo slabo razvita. Železnic ni, ceste so večinoma slabe, vozila pa zastarela; velika gneča na njihovih strehah je povsem običajen pojav (foto: Jurij Senegačnik).

okolici razlaga vzroke bolezni ali nesreče. Pri skoraj vsakem obredju žrtvujejo živali, največkrat piščance ali koze. Loa so namreč utrjeni in žrtvovana živalska življenja jih razveselijo in pomladijo.

Številni Haitijci verjamejo v dve skupini loa. Prvo predstavljajo večinoma »prijazni« družinski duhovi, imenovani *rada*, drugo pa »jezni,

Slika 8: Prebivalstvo se s pitno vodo oskrbuje iz vaškega vodnjaka (foto: Jurij Senegačnik).

hudobni in nevarni« duhovi, imenovani *petro*. Sicer redka obredja, povezana z drugo skupino, so znana po zelo nevarnih stvareh, črni magiji in podobnem. Različne zgodbe o vuduju so izrabile tudi hollywoodske grozljivke o zombijih, ki jih sicer pri vuduju poznajo, a ne v hollywoodski obliki.

Ena od najpomembnejših družbenih posledic vuduja naj bi bil fatalizem, po katerem usodo posameznika določajo loa in ne posameznik sam. Če hoče človek karkoli (od osebnega zdravja do družbenega sistema) spreminjati, mora za to vprašati loa. Sploh pa je stvari težko spreminjati, saj so jih loa tako in tako že določili. Takšno gledanje na svet zavira individualno stimulacijo in odgovornost, tiranom omogoča mirno vladanje, lahko pa pripelje tudi do revolucij, saj naj bi bila to volja loa. Ob takšnem razmišljanja nam počasnost družbenih sprememb na Haitiju postane bolj razumljiva. Zato nekateri prav v vuduju vidijo glavnega krivca za tamkajšnjo zaostalost in revščino (2, 3, 7).

Slika 9: Haitijsko podeželje tudi po gradbenem materialu in obliki hiš močno spominja na Afriko (foto: Jurij Senegačnik).

Francoski lastniki sužnjev so vudu sicer prepovedovali, vendar je preživel na skrivaj. V petdesetih letih prejšnjega stoletja je katoliška Cerkev začela spreminjati strategijo in z vudujem vzpostavljati nekakšno sobivanje. V katoliško bogoslužje so celo vključili določene ljudske prvine, na primer bobnanje, ki jih uporabljajo tudi pri vuduju. Protestanti pa so ostali trdi nasprotniki vuduja in ga vseskozi označujejo kot hudičevo delo. Nekateri med njimi vso haitijsko bedo razumejo kot božjo kazen za prakticiranje vuduja (2, 7).

4. Infoplease.com 2000 Learning Network. Medmrežje: <http://www.infoplease.com/ipa/A0107612.html>. 14. 1. 2001.
5. Microsoft Encarta Online Encyclopedia 2000. Medmrežje: <http://encarta.msn.com>. 14. 1. 2001.
6. Natek, K., Natek, M. 1999: Države sveta 2000. Mladinska knjiga. Ljubljana.
7. The Library of Congress in Washington DC. Medmrežje: <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/httoc.html#ht0012>. 14. 1. 2001.

1. Atlas jezikov: Izvor in razvoj jezikov. DZS. Ljubljana, 1999.
2. Bob Corbett's Home Page. Medmrežje: <http://www.webster.edu/%7Ecorbetre/haiti/haiti.html>. 14. 1. 2001.
3. Encyclopaedia Britannica, Inc. 1999–2000. Medmrežje: <http://www.britannica.com>. 14. 1. 2001.